

*Arkeologi som
kulturarvsförmedlare
och kulturarvsturism
- ett möjligt samarbete?*

Anna Svensson
C-uppsats, Hösttermin 2007
Handledare: Elisabeth Iregren
Institutionen för Arkeologi, ARK.
Lunds Universitet

Abstract

For some time now, there has been a debate concerning the relationship between the Cultural Heritage of Sweden and the public. It is said that mediation has been, and still is a, one-way-dialog between the two. As a result, people have found a new way to interact with our heritage, thru cultural tourism. This area has been blamed for commercializing our Cultural Heritage, but also ignoring the great problems concerning fragile monuments and sites, which can be destroyed by tourism. Is it possible to find a solution regarding these problems, and can these two areas benefit from each other?

1. Inledning

<i>1.1 Introduktion och syfte</i>	5
<i>1.2 Problemställning</i>	5
<i>1.3 Metod</i>	6
<i>1.4 Material</i>	6
<i>1.5 Forskningsläge</i>	7

2. Teoretiska begrepp

<i>2.1 Kultur</i>	9
<i>2.3 Kulturarv</i>	9
<i>2.4 Turist</i>	9
<i>2.5 Kulturarvsturism</i>	10

3. Resultat

3.1 Kulturarv	10
<i>3.2 Kulturarv som ideologi</i>	10
<i>3.3 Kulturarvets nutida definition</i>	11

4. Kulturarvet som monolog eller dialog

<i>4.1 Den antikvariska monologen</i>	13
<i>4.2 Från dialog till monolog</i>	16
<i>4.3 Från monolog till dialog</i>	16

5. Kulturarvsturism

<i>5.1 Historisk kontext</i>	18
<i>5.2 Kulturarvsturism som fenomen</i>	16

6. Diskussion	
6.1 Kommersialisering av vårt kulturarv	19
6.2 Kulturarv och autenticitet	21
<i>6.3 Autenticitet och dess betydelse</i>	21
<i>6.4 Existentiell äkthet</i>	22
<i>6.5 När autenticiteten tryter</i>	23
6.6 Bevarandet av kulturarvet genom rekonstruktion	24
6.7 Kulturarvets och kulturarvsturismens problematik	25
<i>6.8 Kulturarvsturism, en risk eller möjlighet?</i>	27
7. Slutsatser och sammanfattning	28
8. Referenser	31

1. Inledning

1.1 Introduktion och syfte

Det historiska intresset i Sverige är idag mycket stort. Sällan, eller aldrig har så många sökt sig till sitt kulturarv som ett sätt att lära av och uppleva det förgångna.

Arkeologi/kulturarvsförvaltningen har fått en allt mer betydelsefull roll i samhället som identitetsskapare och kapare av befolkningens kollektiva minne. Det hävdas dock att tolkningsföreträde inom dessa områden förekommer, och att dialogen mellan de professionella och den breda allmänheten har kommit att utvecklas till en monolog, där befolkningen endast agerar som passiva mottagare, ej som deltagare. Detta har resulterat i att nya flodfåror har skapats, alternativ till envägsförmedling. Det kan ta sig olika uttryck som skapandet av forntidsbyar, marknader, karnevaler, men också kulturarvsturism. Denna relativt nya form av turism baserar sig på kulturarvet som upplevelse, och om man så vill ett avståndstagande från en strikt professionell tolkning av och forskning om historien. Motståndet mot denna alternativa upplevelse har ej låtit vänta på sig. Nedslitning, förstöring och förvrängning av historien har använts som argument mot kulturarvsturism. Min målsättning med uppsatsen är således att försöka utröna de motsättningar som finns mellan arkeologi och kulturarvsturism, samt om de går att lösa.

1.2 Problemställning

Vad som kommer att diskuteras i uppsatsen är följande:

- Hur är förhållandet och förmedlingen mellan kulturarvssektorn (arkeologer, museer) och den breda allmänheten? Finns det en diskussion mellan de två parterna?
- Kan kulturarvsturism ses som en reaktion orsakad genom bristande diskussion?
- Finns det ett sätt att sammanföra de två parterna till ett långvarigt samarbete?

1.3 Metod

De valda metoderna i C-uppsatsen utgörs av grundliga litterära studier inom områden som kulturarv, politik, förmedling, turism och kulturarvsturism. Inga fallstudier beskrivs, detta var dock meningen i uppsatsens början. Avsaknaden av detta beror helt på de olika delarnas omfattning, där fakta och synpunkter redogörs noggrant för att få en nyanserad bild och så många infallsvinklar som möjligt.

Vad gäller litteratur kring den direkta relationen mellan arkeologi och kulturarvsturism, är denna begränsad. Genom studier av den enkelriktade diskussion som har förekommit, och som också förekommer idag mellan kulturarvsområdet och allmänheten, verkar det som kulturarvsturism är en reaktion på den professionella och akademiska kunskapen kring vårt arv.

1.4. Material

Uppsatsens material består av ingående litteraturstudier av publicerade verk, tidskrifter, artiklar, elektroniska dokument, samt muntlig återgivning. Genom dokumentstudier har olika synsätt och resonemang från olika aktörer ställts mot varandra i ett försök att ge en nyanserad och täckande bild av relationen mellan arkeologi som en del av kulturarvssektorn, och kulturarvsturism som en del av det kommersiella samhället. Huvudkällan för information finns i nyligen publicerade artiklar och rapporter, då de ger de mest aktuella ståndpunkter, åsikter och relationer kring de olika områdena. Särskilt intressant läsning har utgjorts av olika politiska mål, vilka ska ses just som detta, och ej som lagar eller regler för kultur och kulturarvssektorn.

1.5 Forskningsläge

Under 2000 – 2003 har Riksantikvarieämbetet arbetat fram ett forsknings – och utvecklingsprogram innehållande kulturarvskommunikation, demokrati och mångfald gällande uppdragsarkeologi, kulturmiljövård och museiväsendet. I Jimmy Strassburgs skrift *Raka rör, Kulturarv utan omvägar* (2004), kan man läsa om de senaste två decenniernas debatt om kulturarvens natur och olika strategier för kommunikation. Denna debatt har inneburit splittring mellan institutioner, forskare, universitets lärda och sakkunniga inom respektive fält. Varför är det så hätskt? Det verkar finnas tydlig politisk dimension i ansträngningen att definiera vad som är kulturarv, och varför det bör angå allmänheten (Strassburg 2004:5).

Enligt Strassburg är det många forskare som anser att analyserande och begreppsbyggande litteratur saknas inom området. Avsaknaden av baslitteratur och läroböcker är mycket märklig, då undersökningar bevisat att arkeologi och konstvetenskap är mycket gångbara som produkter, tankeväckare och fantasieggande. Forskningen tycks snarare utgöras av enskilda akademiska artiklar, tidningsartiklar, fackliga debattinlägg, samt C- och D-uppsatser (Strassburg 2004:4).

Dock kan man i publikationen *Kulturarv som samhällsdialog – En betraktelse av kulturarvsförmedling* (2004), studera Anders Gustavsson och Håkan Karlsson ingående beskrivning av den monolog som idag finns mellan kulturarvsinstitutioner och allmänheten. Här redogörs på ett intressant och tydligt sätt de hinder som tycks stå i vägen för en öppen diskussion och bruk av vårt gemensamma kulturarv. De uppmärksammar kulturarvsförvaltningens problem att fånga upp, kanalisera och prioritera det aktuella intresse vilket kommer ”underifrån”, det vill säga från allmänheten. Detta har tveklöst lett till en situation där intresset spränger sina egna flodfårar, och mynnar ut i alternativa kunskapsverksamheter (Gustavsson & Håkansson 2004:110).

I *Cultural Tourism* (2002), behandlar Bob Mc Kercher och Hillery du Cros förhållandet mellan turism och kulturarvsförvaltning. Det framgår tydligt att de samarbetsvårigheter som beskrivs i boken är likartade och av allmän karaktär världen över. Frågor om bevarande och det arkeologiska kulturarvets förgänglighet diskuteras, samt kulturarvsturism som en kommersiell verksamhet.

I antologin *I kulturarvets fotspår – nya möjligheter för svensk turism*, försöker turismforskningsinstitutet ETOUR fånga upp och diskutera det rådande klimatet inom kulturarvsturism i Sverige. De medverkande författarna Kjell – Åke Aronsson, Dennis Bederoff, Birgitta Elfström, Jonas Grundberg, Anders Gustavsson, Håkan Karlsson, Magnus Krantz, Erika Larsson, Anja Praesto och Malin Svensson ger de alla sin uppfattning inom olika områden rörande kulturarv och kulturarvsturism.

Jonas Grundberg, en av de medverkande skribenterna, framhåller i sin rapport *Kulturarv, turism och regional utveckling*, att kultur och kulturarv blir en allt viktigare resurs för turism och regional utveckling. Han förklarar också, att kulturarvsturism kan definieras brett och översiktligt som den turism som utgår från lokal och regional kultur och kulturarv, vilket innebär kulturella traditioner, historiska miljöer, arkeologiska kulturminnen, kulturlandskap, museum och mycket mer.

I sin artikel *I kulturarvets fotspår – nya möjligheter för svensk turism* redogör han för de motsättningar som finns inom kultursektorn i användandet av kulturarvet som en resurs för turism. Han skriver också om turismsektorns misstro för kulturarvet som en ekonomisk resurs. Kultur – och turismsektorn speglar på så vis varandra genom deras ömsesidiga negativa inställning till kulturarvet som en resurs för turistisk utveckling.

2. Teoretiska begrepp

2.1 Kultur

Begreppet kultur, vilket ingår i kulturarv och kulturturism, har under långa tider varit relaterat till den vidare innebörden av att vara en omgivande referensram av trosföreställningar, handlingsmönster och sedvänjor som ger en grupp eller ett folk dess särart.

2.2 Kulturarv

Kulturarvet utgörs av fysiska lämningar i miljön av människans aktivitet över tiden, i form av bebyggelse, anläggningar, kulturlandskap etc., samt objekt knutna till traditioner, bruk och attityder (Raä 2002:20). Kulturarvet består ej endast av fysiska ting eller monument, utan består också av minnen kopplade till olika slags materiell kultur. Berättelser, sägner och kroppsinförädlade minnen såsom dans och sång (Strassburg 2002:5). Kulturarvet innefattar vitt skilda verksamheter som involverade i bevarandeprocesser och bruket av historia i samhället (Grundberg 2002:13).

2.3 Turist

Turism kan ses som en näring eller tjänst, vilket enligt Nationalencyklopedin skall uppfylla fyra villkor: verksamheten/händelsen skall ha en viss varaktighet, ske i nöjessyfte, inkludera resande, samt att utövaren skall befinna sig utanför sin hemmamiljö (Ask 2005:13; Ne 17/12 2007). Turism kan också definieras genom ett historiskt arv baseras på ett sätt att tänka, känna och se världen med alla sinnen, men också ett behov av upplevelse och nöje i anslutning till det tidigare bildande och forskande motivet. Drivkraften bakom detta är längtan bort till det annorlunda och nostalgiska (Holm och Ingvarsson 2005:20).

2.4 Kulturarvsturism

Så länge människor har rest och förflyttat sig har det funnits resmål/besöksplatser som stått högre i kurs än andra, beroende på platsens exklusivitet eller attraktionens autenticitet. I detta avseende kan kulturarvsturism ses som en ny benämning på en turistform som olika grupper av människor kan identifiera sig med. Att aktivt intressera sig för och besöka kulturmärken och platser skapar en bild utav kulturarvsturism som något högre, ädlare än den ”vanliga” turistformen. Detta kan sättas i relation till den diskussion som förekommer inom kulturarvs och kulturhistoriska sektorer, där kulturen anses vara hemmahörande i de höga konsterna (Nicklasson & Gustavsson 2005:22).

3. Resultat

3.1 Kulturarv

3.2 Kulturarv som ideologi

Under den senare delen av 1800-talet, inom den romantiska konstruktionen av nationen och det fosterländska, introducerades begreppet ”*kulturarv*” och gav tydlig fokus på det nationella i form av kollektiv identitet med referenser till ett gemensamt och delat förflutet. Begreppet används i otaliga sammanhang med olika ambitioner och syften, och förekommer än idag som en värde konservativ betoning av kulturarvets helgd och framhävandet av det som en kollektiv identitet (Högberg 2003:133). Genom kulturarvet får vi berättat för oss vilka vi är, var vi kommer ifrån och var vi tillhör. Allt kan dock ej bevaras, och därför måste ett urval ske. Olika politiska, sociala och ideologiska skäl ligger alltid till grund hur man väljer vilket kulturarv som ska bevaras, gestaltas och ur vilken synvinkel (Magnusson 2002:164).

Enligt Högberg så frodas det ett historiebruk i byggandet av det kollektiva minnet, där en gemensam plattform skapas som består av idéer om en identitet och identifikation mellan dåtidens och nutidens människor. Dåtiden används för att skapa en nutida känsla av samhörighet. Arkeologi kan lyfta fram det faktum att det existerar ett enormt gap mellan då och nu, skapat av historiska förändringar vilka innefattar alla aspekter av det sociala livet från språket och fantasin, till social organisation och religion, en avgrund som separerar nuet från

det förflutna. Vidare anser han att framhävandet av kulturarvet som kollektiv identitet skulle kunna ersättas med en reflekterande historiesyn, där kunskapen om att det finns ett förflutet och kunskapen om hur detta förflutna produceras och hanteras i nuet är det viktiga. Genom denna syn på kulturarvet kan förhållandet att nuet är ett resultat av dåtiden, och att framtiden skapas i nuet lyftas fram som en grund för aktivt ställningstagande, inte som en konsekvens av dåtida händelser (Högberg 2003:133f).

3.3 Kulturarvets nutida definition

Det förra sekelskiftets intresse för det svenska kulturarvet var klart ideologimarkerat, med syfte att bygga upp en nationell och regional identitet med ändamål att stärka sammanhållningen. Den nutida synen har ett annorlunda innehåll, och är enligt Anders Högberg idag ganska slitet och mångtydigt, dock är bevarandenaspekten fortfarande omisskännelig (Högberg 2003:133).

Även arkeologen Jonas Grundberg anser att begreppet "kulturarv" ett mycket mångtydigt ord och (s) vagt som analytiskt begrepp, även när det konstateras innefatta alla de vitt skilda verksamheter (som på olika sätt) är involverade i bevarandeprocesser och bruket av historia i samhället (Grundberg 2002:13).

En väl etablerad definition av kulturarv som begrepp myntades 1972 i UNESCO:s konvention rörande världens natur – och kulturarvsbevarande:

- **Monuments.** *Architectural works, works of monumental sculpture and painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, cave dwellings and combinations of features which are of outstanding universal value from the point of view of history, art and science.*
- **Groups of buildings.** *Groups of separate or connected buildings which, because of their architecture, their homogeneity or their place in the landscape, are of outstanding universal value from the point of history, art or science.*
- **Sites.** *Works of man or the combined works of nature and man, and areas including archaeological sites which are of outstanding universal value from the historical, aesthetic, ethnological or anthropological point of view*
(<http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>).

Stefan Bohman anser att begreppet kulturarv kan ges tre huvudbetydelser:

1. *Kulturarv är de lämningar vi ser som vårt eller andras positiva arv (som vi kan gilla) vilka därför skall prioriteras i bevarandet och användandet,*
2. *Kulturarv är de mest symbolbärande lämningarna (oavsett om vi gillar dem eller ej) vilka format oss eller andra och därför skall prioriteras i bevarande,*
3. *Kulturarv är i grund och botten allt vi ärvt (Palmqvist & Bohman 1997:14).*

Enligt Robert Peckham (2003), har kulturarv, ”*heritage*”, idag dubbel en betydelse. Det kan sättas i samband med turism och platser av historiskt intresse bevarat av och för nationen. Kulturarvet tillägnas de institutioner som är involverade i firandet, vårdandet och upprätthållandet av materiella objekt, landskap, monument och byggnader som ska reflektera över en nations historia. Dessa får dock en annorlunda betydelse när de används för att beskriva en samling delade värden och kollektiva minnen. De ärvda sederna blir till symboler som uttrycker en mängd gemensamt uppsamlade erfarenheter, genom konstruerande av föreställningar som ”födslorätt” och uttrycks genom distinkta språk och andra kulturella uppvisningar (Peckham 2003:1).

”Arv” i generell mening är, precis om ”*heritage*”, något som är överförbart från en generation till en annan, oftast i form av fysiska ting. För att ”*arv*” ska få en vidare betydelse av nedärvd historia behövs det sättas samman med ”*kultur*”. Konceptet ”*heritage*” döljer också sociala och geografiska olikheter som maskerar en ytlig kommersialism. Begreppet bär på en socialt konstruerad nostalgi, vilket kan underminera dagens kulturella uttryck. Grundberg menar att ”*heritage*” eller ”*cultural heritage*” har kommit att bli synonymt med dessa betydelser, vilket resulterat i en internationell diskussion kring ett färskt begrepp, ”*cultural resources*” (Grundberg 2002: 13). Detta anses något mer neutralt, men misslyckas dock med att lyfta fram den samtidskaraktär som tydligt framkommer i de tidigare nämnda begreppen (Gustavsson & Nicklasson 2006:17). I Sverige är kulturarv ett relativt nytt, ej särskilt förankrat begrepp, hos befolkningen. Det figurerar mest i politiska sammanhang, bland annat i debatter om integration i ett multikulturellt samhälle. Kulturarv är därmed en politisk konstruktion. Sammanfattningsvis kan man konstatera, att hur man än väljer att definiera kulturarv, kommer det alltid vara en ideologiskt och politiskt omstritt område, en diskurs som gynnar särskilda uttryck och undertrycker andra, menar Peter Bugge (Bugge 2003:62).

4. Kulturarvet som monolog eller dialog

Enligt Anders Gustafsson och Håkan Karlsson, båda fil.dr i arkeologi, är begreppen kulturarv och det samhälliga kollektiva minnet fyllda med tolkningsproblem. Ska dessa företeelser ses som något enhetligt och färdigt, något som lämnas över i orört skicka till nästkommande generation, eller ska kulturarvet ses som en komplex, öppen, dynamisk och kontinuerlig pågående process (Gustafsson, Karlsson 2004:106)? Hur man än väljer att närma sig problemet, är det de humanistiska disciplinerna med tillbakablickande perspektiv och de som bearbetar kulturarvet i olika former som är medskapare av det kollektiva minnet. Kulturarvet kan därför ses som en del av det svenska samhället och medborgarnas liv (Gustafsson, Karlsson 2004:106f). Detta innebär, hävdar författarna, att den antikvariska verksamheten ”kulturarvsförvaltningen” (muser, ämbetsverk, länsstyrelser, arkeologiska institutioner) verkar och arbetar i en situation där antikvariska kunskapsmål, arbetssätt, kommunikationer och strategier på olika nivåer påverkar samhället och dess medborgare (Gustafsson, Karlsson 2004:107f). I kulturpropositionen (1997) står: *”Vad som är kulturarv avgörs mellan kulturinstitutionerna, medborgare och samhället i stort/.../kulturpolitiken måste därför skapa intresse för och delaktighet i kulturarvet genom en dialog med medborgarna/.../samarbetet mellan sektorn och allmänheten måste därför ständigt vidgas/.../sektorn skall sprida de särskilda kunskaper och perspektiv som kulturarvet möjliggör.”* Den skall aktivt ta del i samhällsdebatten och bidra till en långsiktig hållbar utveckling (Gustafsson, Karlsson 2004:107).

4.1 Den antikvariska monologen

Befolkningens ointresse för det förflutna och kulturarvet, skulle i teorin kunna utgöra ett stort hinder för dialog mellan kulturarvsfältet och allmänheten, men så är det ej. Istället finns svårigheterna huvudsakligen inom ramarna för kulturarvsförvaltningens strukturer, arbetssätt, kunskapssyn och kommunikationsformer. Förvaltningen har stora svårigheter med att fånga upp, prioritera och kanalisera det aktuella intresset, och kan därigenom inte uppmuntra den uppmärksamhet som kommer ”underifrån”, det vill säga från besökarna (Grundberg 2003:69; Gustafsson, Karlsson 2004:108ff). Cornelius Holtorf anser i sin artikel *”Should heritage management be democratized?”*, att de statliga myndigheterna ser det som sin uppgift att förtälja allmänheten kulturarvets betydelse.

Hinder för denna viktiga dialog mellan kulturarvsförvaltare och medborgare skulle i teorin kunna utgöras av

Störst prioritet ger Riksantikvarieämbetet en ökad delaktighet och breddat ansvar, vilket föreslås på följande sätt:

Det finns ett stort intresse för historia och kulturarv i samhället idag. Genom att Riksantikvarieämbetet synliggör kulturarvsfrågorna och skapar förutsättningar för delaktighet i arbetet ökar möjligheten för medborgarna att utveckla ett eget förhållningssätt till kulturarvet. Det är i samtidsfrågorna som de flesta individer känner igen sig, vilket gör det viktigt att belysa på vilket sätt kulturarvet kan vara en tillgång i samhällsutvecklingen. Därför måste myndigheten vara lyhörd för vilka behov den enskilde individen har för att kunna ta ansvar för kulturmiljön och kulturarvet. Riksantikvarieämbetet skall ställa sin fackkunskap till förfogande och föra en dialog som tillgodoser det engagemang som finns och inspirerar till eget ansvar och debatt. Kulturarvsarbetet måste också på ett tydligare sätt väcka debatt och stå med på den politiska dagordningen (Raä 2004:13).

Enligt Holtorf avslöjar detta citat en slags översittarattityd, och att Riksantikvarieämbetet menar att medborgarna måste få möjlighet att ta till sig det egna arvet, samt att de ger allmänheten denna chans. Myndigheten ser det som sin uppgift att klargöra hur det historiska arvet kan vara relevant för samhällets utveckling. Holtorf menar också att det är uppenbart att den eftertraktade ”dialogen” och ”debatten” angående kulturarv, men också idén kring ett ökande ansvar kring vårt arv är mer än välkommet, helst frambringat utifrån statens riktlinjer. Riksantikvarieämbetet erbjuder därför sin expertis, så att medborgarna i högre grad kan delta i det staten försöker uppnå (Holtorf 2006:112 f).

Ser man till kulturpolitikens mål och ambitioner för kunskapsförmedling anser Gustafsson och Karlsson att mycket mer kan göras vad det gäller den kommunikativa relationen mellan arkeologi/kulturarvsförvaltning och medborgarna. Detta innebär ej att ingen information når medborgarna, men är det mer en monolog än dialog från kulturarvsförvaltarna (Gustafsson, Karlsson 2004:110)?

Det kulturarv som förmedlas och vad som betraktas relevant är i grunden professionellt givna, och dialogen med besökaren angående vad hon/han anser relevant och värdefullt prioriteras ej (Gustafsson, Karlsson 2004:111; Grundberg 2003:69). Det förekommer knappast någon

kommunikation mellan arkeologi- och kulturarvsförvaltare och publik, istället finns en klart definierad avsändare och mottagare, och inget utrymme för tolkningsmöjligheter eller mångtydighet, vilket faktiskt utgör en väsentlig del av arkeologi. Denna förmedlingsmetod kan många gånger kännas hemtam och bekant, vilket ger känslan av att de är de mer erfarna och kunniga som förmedlar, övriga tar emot. Då historisk kultur förefaller populärt, anses också kommunikationen mellan ansvariga institutioner och den breda allmänheten ha fungerat och fungerar väl (Grundberg 2003:70; Strassburg 2002:25).

Den kunskap som förmedlas är istället tillrättalagd för passiv konsumtion, vilket innebär att besökaren/betraktaren skaffar information och lärdom men hindras att aktivt delta. Denna grundläggande inställning tycks dominera kulturarvssektorn, särskilt museivärlden, där de ansvariga kulturkommunikatörerna levererar budskap till mottagare. Budskapet som sänds så rätt och riktigt som möjligt sägs vara kunskap. Denna överföring verkar vara en förkortning för ett förmedlingsideal där man vill överföra ”objektiv” ”och neutral” information till allmänheten. Studier av arbetet inom kultursektorn och dess användare visar tydligt den förmedlingsteoretiska ”budskap till mottagare” grund som dominerar inom flera historiska/arkeologiska institutioner. Detta har i flera kommunikationsvetenskapliga texter kallats för den ”processuella skolan”, vilket är en modell av kommunikation där överföring av meddelanden mellan sändare och mottagare är det centrala (Grundberg 2003:70; Strassburg 2004:23f).

Vilka är då förmedlarna? Ofta utgörs de i kulturarvsförvaltningen av arkeologer, guider, (konst) pedagoger och övrig museiverksamhet. Dessa är sändare som formulerar kulturarv i förståelig, överförbar form genom artefakter, montrar, belysning, rum, ord och texter. Genom dessa ofta utbildade eller auktoriserade sändare skickas budskapet om ett kulturarvs äkthet för att tas emot av de passiva mottagarna, menar Strassburg (Strassburg 2004:23; se också Andersson Cederholm 5/10).

4.2 Från dialog till monolog

Den skillnad som finns mellan professionella arkeologer/kulturarvsarbetare och medborgare är en tämligen ny företeelse. Kunskapskommunikation mellan grupperna har under lång tid utgjort det antikvariska områdets grund. Detta var fallet under den första fornminnesinventeringen under sista hälften av 1600-talet. De antikvariska myndigheterna vände sig då till lokala ämbetsmän och även allmogen för att samla in kunskap. Av tradition kom de folkliga inrapporteringarna av fasta fornlämningar och lösfynd utgöra en viktig del inom den antikvariska världen. Denna grundtanke kom också att prägla organiseringen av den rikstäckande fornminnesinventeringen med start 1938. Fältinventerarna kom då ofta att bestå av lokalt förankrade folkskolelärare (Gustavsson, Karlsson 2004:111 ff).

Den kunskapsdialektik som förekommit under lång tid, kom långsamt att falla samman under 1800-1900-talet, för att i stort sett försvinna under den senare delen av 1900-talet. En betydande orsak till detta var arkeologins ökade professionalisering, disciplinering med krav på vetenskaplig auktoritet. Auktoriteten kom att bidra till skapandet av en dikotomi mellan vetenskap och samhälle och professionella och amatörer. Denna arkeologiska trend tycks hänga samman med en ökad tilltro till rationalitet, förnuft, logik, objektivitet och expertstyre. Denna förändring kom att stärka arkeologins och kulturarvsförvaltningens ställning i samhället, dock med en nackdel, en krackelerad dialog mellan arkeologi/kulturinstitut och medborgare. Det är därför förståeligt att detta "underifrån" kommande intresse hittar egna flodfåror och vägar för att stilla sin hunger, framhåller Gustavsson och Karlsson (Gustavsson; Karlsson 2004:112; Grundberg 2003:70).

4.3 Från monolog till dialog

Ur ett historieförmedlande perspektiv är det nu berättigat att tala om ett paradigmskifte. Från att under decennier traditionellt överföra kunskap, förmedlad som monolog, börjar man idag väva in den historieskapande och agerande konsumenten. Det sagda måste innehålla en angelägenhetsgrad för att nå framgång, och berättelsen måste beröra. Att ställa ut historia och föremål i montrar är ej längre tillräckligt, det är igenom livs levande människor, som förmår att dramatisera och framföra, som vi ska ta del av vår historia (Jacobsson 2002:38f.).

Sedan mitten av 1990-talet har problematiken uppmärksammats hos kulturarvsförvaltare, vilket lett till ökat intresse för förvaltningens roll och en diskussion kring en kontinuerlig pågående och levande dialog med medborgarna. Den ökade medvetenheten och intresset börjar nu få utrymme i olika forskningsinsatser. Frågorna är också aktuella teman på Riksantikvarie ämbetets årliga möten, och i dess forskning -och utvecklingsprogram, vilka delvis är inriktade mot frågor på temat arkeologi- reflektion – kommunikation (Gustavsson, Karlsson 2004:114). Under 2001 startade ett samverkansprojekt mellan läns museernas samarbetsråd, länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet med mål och syfte att förnya kulturmiljövårdens arbete, inriktning, demokratiska förankring genom samspel med medborgarna för att göra kulturarvet tillgängligt och angeläget för alla (Agenda Kulturarvs hemsida 30/11-07).

I sin rapport "Kulturarv utan omvägar", skriver Jimmy Stassburg om nya förändringar inom kulturarvssektorn. Dessa ska fokusera på det goda samtalet, dialog, öppenhet, utbyte och interaktion med allmänheten. Expertrollen skall tonas ned, och människor ska ständigt erbjudas mötesplatser för delaktighet i både formella och informella sammanhang, där forum för levande historia och möjlighet för dialog med kulturarbetare ska stå i fokus. Genom samtal ska man bearbeta den ensidiga förmedlingen, och sträva efter en kreativ situation, där kulturmyndigheternas säkra budskap och samhällstolkningar ska tonas ned. En öppen insyn i verksamheten kan bidra till att gamla gränser och barriärer suddas ut, nya möten uppstår och ett ökat utbud av kulturarvsfrågor från allmänheten. Detta kan resultera i fräscha och flexibla kulturberättelser (Stassburg 2002:76f).

Strassburg lägger också fram de problem som kan uppstå med en öppen dialog. Denna fungerar inte alltid som ett instrument för demokratisk kommunikation. Ett ömsesidigt utbyte av idéer kan snarare ge deltagare en förvirrad bild än klarsynthet, och gamla fördomar kan förstärkas om missförstånd uppstår. Ett stort ansvar ligger alltså hos samtalsledaren, som ska fördela ordet så att sociala skillnader, olika värderingar och meningar respekteras (Strassburg 2004:79f).

5. Kulturarvsturism

5.1 Historisk kontext

Kulturarvet och naturen är bland de främsta motiven till turism allt sedan antiken. Romare vallfärdade till Grekland för att ta del av det klassiska kulturarvet i Athen och Sparta, och till Egypten för att beskåda pyramiderna. Under 1700-talet hade överklassen sina bildningsresor med klassiska antika sevärdheter som huvudmotiv. Under 1800-talet lades grunden till dagens moderna kultur och naturturism. Det var ej för än på 1980-talet som kulturen blev av intresse, och ”*kulturarvsturism*” ett uppmärksammat begrepp. Detta ökande intresse för historia anses hänga samman med de samhälliga förändringar som sker, samt modernitet och skepticism inför framtidens påverkan på kultur och natur (Holm & Ingvarsson 2005:23). Under 80-talet kunde man, inom naturturism, också märka av en markant ökad belastning på populära besöksplatser, vilket gav negativa effekter på naturmiljön. Detta ledde till att turistrådet försökte knyta ihop kulturlivet och turistnäringen för att påbörja kulturell turismutveckling, samtidigt som begreppet ”*kulturarvsindustri*” myntades, en självständig affärsverksamhet baserad på det gemensamma kulturarvet. (Ask 2005:13; Rümmelein 1994:1; Grundberg 2002:43). Här kan man fråga sig om turistnäringen inte kunde översätta den förslitning som turism kom att innebära på naturmiljön, till de monumentala kulturarven?

5.2 Kulturarvsturism som fenomen

”*Kulturarvsturism*”, baserat på kultur och kulturarv, utgör ett relativt nytt område inom turismindustrin. Begreppet ”*kultur*” med betydelsen ”*de höga konsterna*” (museer, konst och teater mm), bär, enligt Meethan, indirekt innebörden av social olikhet och överlägsen kunskap. Denna kultursyn har uppehållits genom tiderna, men också sanktionerats inom maktens strukturer. Motpol är begrepp som masskultur, lågkultur och populärkultur. Konsumering av kultur och produkter gör att masskultur varken blir elitistisk eller kräver ett högt utvecklat sinne (Meethan 2001:115f). Kulturturism befinner sig i dessa båda världar. Museer och monument, ofta skapade av stadsmakter, är som regel företrädare för de höga konsterna medan temaparker med historiska förtecken tillhör populärkultur med sina konsumtionsbaserade förtecken (Nicklasson & Gustavsson 2006:18).

Grundberg definierar en renodlad kulturarvsturist som en person som har besök av monument, kulturmiljöer och museer som sitt huvudsakliga motiv. I samband med kulturmiljöer bör tilläggas arkeologiska platser, forntida byggnadsverk, då de ofta innehar en särskild status som kulturarvsattraktioner (Grundberg 2002:43). Enligt Kjell-Åke Aronsson är begreppet kulturarvsturist inte en bestämd definition, utan menar att olika individer kan ha vitt skilda uppfattningar om vad som anses vara av god eller dålig kvalitet. Aronsson anser också att begreppet kan delas in i två aspekter, där den institutionella delen av kulturarvsobjektets tillblivelse och vård utgörs av museum eller någon annan organisation, vilka agerar på lokal, regional eller nationell nivå. Kulturarvsturism är även kulturarv, fast på turismens markand, det vill säga kulturarv i ett kommersiellt sammanhang. Att vara kulturarvsturist innebär, enligt Meethan, att man ägnar sig åt annat än ”att slå dank”. Människan blir berikad på kunskap om andra platser och folk, även om detta involverar ett beskådande, eller på något annat sätt insamlande av ny kunskap (Aronsson 2003; Ask 2005:23; Meethan 2001:128).

6. Diskussion

6.1 Kommersialisering av vårt arv

Viljan att uppleva och behovet av upplevelse och nöje i det tidigare bildande och forskande motivet har resulterat i kulturarvsturism och temaresor. I sökandet av ett minne, äventyr och upplevelse krävs växande kunskaper inom specialiserade områden som kultur och kulturarv. Genom användandet av detta som utgångspunkt för turism har det också skapats ett kommersiellt intresse, global marknad och industri (Holm och Ingvarsson 2005:20). Den nya inriktningen är ett tydligt uttryck för hur den ekonomiska utvecklingen går mot en tjänste- och upplevelserelaterad inriktning. Allt, inklusive kulturella intryck och upplevelser kan säljas som prissatta produkter på markanden. Detta skapar nya möjligheter som ej tidigare fanns, men ger också upphov till konflikter. Att förvandla en kulturarvsresurs till en produkt är något mycket speciellt. Genom att välja ut, tolka och besöksutveckla ett arv, skapar man en upplevelseprodukt, vilken det går att ta betalt för (Grundberg 2002:43f).

Stora delar av de offentliga kulturarvsförvaltarna gör motstånd mot detta. Man menar sig ej ha definierat sig tillhöra en underhållningsbransch och utvecklingsprodukter. Deras ställning har snarare utgått från en traditionell, värdekonserverativ och kulturnationalistisk syn, där

kulturarvet varit folkets, nationens högsta och estetiska yttringar, och har ett omistligt, tidlöst värde, menar Grundberg (Grundberg 2002:44). Dessa traditionella förvaltare får nu en ökad konkurrens om besökare, och står därför inför en förändring. Tidigare undersökningar visar på ett starkt motstånd att hantera ett kulturarv som en produkt och resurs för ekonomisk vinning. Sektorn har emellertid under senare tid börjat acceptera kommersialism och det faktum att området börjar bli allt mer konsumtionsbetonat. Turismen ska ses som en resurs, vilket kan skänka kulturarvet positiv uppmärksamhet och ekonomisk stabilitet i verksamheten (Andersson & Feinhals 2007:20). Dock strävar kulturarvssektorn fortfarande efter att verka som en utbildande resurs för det lokala samhället, samtidigt som man använder sig av kommersiella nöjesprodukter i syfte att locka långväga besökare. Associationer med kända människor, karaktärer från film/litteratur eller kulturella teman, resulterar nu i att personer reser till platser de aldrig annars besökt endast baserat på platsens befintliga resurser. Tv, filmer och reklam blir allt mer erkänt som ett kraftfullt medel i promotion syfte (Holm & Ingvarsson 2005:26).

Allt fler kulturarv utvecklas till kommersiella besöksmål. Kritikerna anser här att vårt arv blir en del av en växande nöjesindustri och omvandlas till underhållning. Genom denna utveckling till produkt, riskerar det genuina och sanningsenliga i kulturarvet att försvinna (Andersson & Feinhals 2007:20). Jonas Grundberg ställer sig dock frågande till detta påstående, och anser att det inte finns någon anledning till varför kulturarvet inte skulle kunna bli ett bildande nöje. Han kommenterar även de negativa sidor som finns med kommersialisering, då tolkningen av kulturarvet kan förskönas eller förvrängas i säljande syfte. Vidare menar han att många fler kan ta till sig och förstå historien bättre om den levandegörs och iscensätts (Grundberg 2003:15).

Det stora gap som existerar mellan kulturarvs – och turismsektorn behöver sammanfogas för att nå ett hållbart och givande resultat. De utvecklingsinsatser som startas av kulturarvsområdet görs ofta av enskilda entusiaster eller institutioner. Dessa har ej tillräcklig kunskap om turistnäringens förutsättningar, därför blir det också svårt att förstå och förutse effekterna. Turistorganisationerna har i sin tur inte heller tillräckligt med kunskap angående kulturarvet och dess förutsättningar för att kunna bilda sig en föreställning angående dess möjligheter (Ask 2005:34). ”*Det sades att kultur och turism är som två olika världar, där turism är lite glittrig och glassig, medan kulturen kämpar på med kunskapsinnehållet*” (Raä 2002:a42).

6.2 Kulturarvturism och autenticitet

6.3 Autenticitet och dess betydelse

I det postmoderna samhället finns en problematisering av skillnaden mellan ”representationer” och ”verklighet” (Urry 2002:77). Allt i vår omgivning kan idag kopieras, reproduceras och rekonstrueras, vilket har lett till en utbredd misstro mot det som framställs som verkligt, originellt och objektivt. Detta är särskilt relevant i frågan om kulturarv och kulturarvturism, där försäljning av den emotionella upplevelsen har lett till en diskussion kring vilket autenticitetsvärde kulturarvet som produkt har. Det har skett förändring, där kraven på autenticitet har förändrats och uppbyggda inslag ej längre är en omöjlighet. En ökad acceptans i att se fiktion som fakta när de rör sig om att skapa turistplatser och försäljning av immateriella upplevelser har lett till en diskussion kring vikten av autenticitet i upplevelsen (Nicklasson; Gustavsson 2006:24; Holm & Ingvarsson 2005:25).

Då intresset för det förflutna och sökandet efter äventyr och upplevelse ökat har också besökarnas önsknings och föreställningar angående historia och kulturarv kommit att bidra till en förändring och anpassning av förmedlingen. Besökare vill ha autenticitet, men ej nödvändigtvis verklighet. Det handlar om en ”känsla av det förflutna”, där autenticitet skapas utanför föremål, plats eller objekt (Petersson 2003:380). Autenticitet kan ses som en social konstruktion som delvis bestäms av individens egen förvärvade kunskap och de referensramar han/hon har (McKercher & du Cros 2002:40). Ofta är det litterära verk och filmer som utgör förkunskapen om en historisk sevärdhet eller plats (Holm & Ingvarsson 2005: 24f.). Begreppets betydelse ligger därför i betraktarens ögon. Förförståelse och inlärd kunskap talar om för oss om det vi ser är äkta eller ej. Besökaren som ingår i en autentisk miljö, utför något på gammalt vis eller bär tidsenliga kläder känner att de är en del av det autentiska. Historien erbjuder här möjligheten till att vara någon annan för en stund, vilket ger erfarenhet och utvecklar och berikar besökarens personlighet. En dialog uppstår med det förflutna som skapar ett igenkännande och berättar för oss vilka vi är (Magnusson 2002:167f.)

Genom att bevarandet natur, naturfolk, platser och föremål och skänka detta en aura av äkthet, skiljs vi från det förgångna. Distansen till allt detta gör att vi lätt romantiserar och längtar efter att ta del av historien. Vi söker äkthet i det förgångna, nostalgiska, det kulturellt

annorlunda. Vi tillfredställer ett behov genom att få och vara del av historien (McKercher & du Cros 2002:40; Andersson Cederholm 1999:59).

Sökandet efter det äkta är, enligt Erika Andersson Cederholm, dömt att misslyckas om det sker i turistisk form, då detta fenomen är ytligt, kommersiellt och artificiellt. Skillnaden mellan det autentiska och artificiella är en etablerad dikotomi i västerländsk idéhistoria. ”Äkthet”, det ursprungliga och oförstörda, är en antites till det konstgjorda, onaturliga och kopierade. Angående materiella föremål används ofta äkthet som ett bevis på kvalitet eller en essens som uppfattas som ursprunglig. Objektet ska vara troget sin historiska period, vilket gärna får garanteras och stärkas av olika institutioner (så som museum eller av arkeologer). Föremålet/platsen ses där igenom som en bägare av renhet, ett oförstört material. Objekt (eller annan materialitet) som ej har någon förankring i eller anknytning till en plats, en händelse eller historia ger ingen äkthetskänsla, utan upplevs som massproducerad. *”Ifrågasättandet av äkthet tycks vara inbyggt i själva bekräftandet och en viktig faktor som tycks bidra till detta spänningsförhållande, vilket är den kommersiella faktorn inom turism”* (Andersson Cederholm 1999:57ff. ;Andersson Cederholm muntligt 5/10-07).

Det är ej enbart materiella objekt som står inför äkthetsbedömning, detta kan även ske med en plats eller Orts lokalbefolkning. Dessa kan presenteras som passiva objekt eller statuer på en scen. De personifierar äktheten genom närvaro och förmodas göra platsen mer lockande. Genom denna stereotypa marknadsföring avkontextualiseras platsen och lokalbefolkningen och deras kultur ses som ursprunglig och oförstörd (Andersson Cederholm 1999:57).

6.4 Existentiell äkthet

Då äkthet är av mindre betydelse eller helt kan avvaras, kan till exempel en bra historia krydda upplevelsen. Andersson Cederholm ställer sig frågan: äkthet finns kanske också på ett annat plan? Varför känns det mer äkta när vi är mitt i ett skede? Genom att vara delaktig i sociala och kulturella sammanhang, vara mitt i ett skeende och närvarande med alla sinnen, upplever vi en existentiell äkthet. Vi går från att vara betraktare till deltagare (Andersson-Cederholm muntligt 5/10-07). Total delaktighet i en händelse, en syntes mellan agerande och medvetenhet om agerandet, kan skapa en upplevelse av sammansmältning med omvärlden. ”Erleben”, är ett tillstånd av fullständig ochoreflekterad tillfredställelse, där allt begär behagas innan det hinns uppfattas som ett begär (Andersson Cederholm 1999:60).

6. 5 När autenticiteten tryter

När något hamnar utanför de förväntade ramarna, övergår ofta det som uppfattas som autentiskt till oriktigt/orätt. Vi ser det som viktigt och värde höjande att kunna benämna något autentiskt, ett sätt att bekräfta den kunskap vi besitter. En av de största kritikerna till kulturarvsturism, Roger Hewinson, kritiserade redan 1987 framväxten av denna industri som ett sätt att pracka på folk falsk, påhittad historia, vilken besökarna skulle uppfatta som verklig. Hans påstående kring uppbyggda historier kan bemötas med frågan om vilken historia som är sann, respektive falsk. Vem bär på den rätta historien (Nicklasson; Gustavsson 2006:25)?

Kevin Walsh går på samma kritiska linje som Hewinson, och ser kulturarvsindustrin (inklusive museer) som ett sätt för etablissemangen att upprätta en historia som systematiskt manipuleras och töms på sitt kritiska innehåll. Genom att visa hur historien på ett objektivt och naturligt vis har lett fram till dagens verklighet, neutraliserar man den hotande misstanken om att verklighetens förgångna kunde ha varit annorlunda (Nicklasson; Gustavsson 2006: 25).

Många gånger kritiseras kulturarvsattraktioner för inte vara ”tillräckligt” genuina och äkta. Li menar om faciliteter som toalett och restaurang inte skulle förekomma på platsen, vilket kan göra att den genuina stämningen förstörs, skulle avsaknaden av detta istället kritiseras (Li 2003:258). Timothy och Boyd anser att de besökare som söker efter äkthet, skulle finna många kulturarv som erbjuder en totalt genuin upplevelse vara osmakliga, smutsiga och helt oacceptabla. Besökare kan endast se det förflutna genom nutidens ögon, vilket innebär att återuppleva historien med total exakthet inte alltid går hand i hand med en visuell och upplevd harmoni (Timothy & Boyd 2003:51f).

Diskussion kring äkthet handlar ofta om olika former av autenticitet, men ställs sällan i relation till dess direkta motsatt, det fiktiva. Det går att urskilja en utveckling från att tala om ett föremåls äkthet och autenticitet, till att tala om *känslan* av det äkta. Yrkesverksamma inom kultursektorn arbetar för att garantera föremåls äkthet, forskare lägger fokus på vad som utgör det autentiska, *vad* som gör något autentiskt, hur det tillskrivs och av vem.

Sammanfattningsvis verkar det som autenticitet inom kulturarvsförmedling har olika betydelse beroende på vilken forskartradition det placeras i . Det finns alltså en skillnad

mellan hur forskare och yrkesverksamma inom kulturarvsområdet behandlar frågan (Holm & Ingvarsson 2005:15).

6.6 Kulturarvets bevaring genom rekonstruktion

Återskapande och rekonstruktion har under de tio senaste åren kommit att få en större betydelse för den generella bilden av historia. Det förekommer i många varierande former och presentationer, och lockar allt fler besökande. Rekonstruktioner innefattar ett brett spektrum av områden, så som forskning via pedagogisk verksamhet till förmedling och levandegörande (Petersson 2003:13; Strassburg 2004:50).

Bevarandet av kulturarvet genom rekonstruktion kan hindra originalen från att slitas ned och skyddas för eftervärlden. Exempel på detta är grottmålningarna i Lascaux, sydvästra Frankrike, härstammande från äldre stenålder. Genom rekonstruktion i full skala, beläget i närheten av den befintliga platsen, får besökare ta del av målningarna på ett säkert sätt, utan risk för skadegörelse eller slitage (Petersson 2003:249).

Debatten angående rekonstruktion är intensiv, och många är de som är starkt kritiska mot verksamheten. Turistsatsningar, såsom Visby medeltidsvecka, vikingabyar och järnåldersborgar i samklang med lättåtkomlighet via Internet, böcker och filmer har gjort att etablerade områden inom kulturarvssektorn reagerar. Det finns en utbredd oro att rekonstruktion förvränger bilden utav det förflutna, och att återskapning i full skala uppfattas som ett större risktagande än försök till återgivning på papper eller presentation på museum. Rekonstruktion ses som en oviktig kunskapskälla, som en ”flytande” verksamhet vilken involverar allmänheten. Upplevelseformerna är endast en billig alternativ och ovetenskaplig genväg till kunskap. Det verkar endast som ett redskap för levandegörandets skull, samt i kommersiella och identitetsmässiga syften (Petersson 2003:256; Strassburg 2004:50f).

Enligt Bodil Petersson är det en orealistisk strävan efter den sanna vetenskapen i en sådan hållning. Hon menar att arkeologer och forskare ej har tillräckligt förtroende för publiken, och att de måste omvärdera och visa större tilltro till människors förmåga att genomskåda tingen och ej tro att alla godtroget godtar det som presenteras som sanning. De fnysningar som idag finns, visar på ett förakt och nedvärdering av publikens förmåga att tänka själv. Besökaren känner autenticitetens villkor i turist – och besöksammanhang. Turism och besökare, vilka kan ses som förbrukare av populärkultur, är i högsta grad av betydelse för rekonstruktionens

existens. Förakt mot detta är förakt mot besökarens mål, till exempel återskapade platser/föremål och upplevelser med historiska förtecken.

Visserligen kan rekonstruktioner ha en kommersiell bas, men Petersson menar att det inte är den ekonomiska grunden som avgör återskapningens kvalité, ej heller om den vänder sig till turism eller skolklasser. Det viktiga är snarare det engagemang, kunskap och entusiasm som de involverade lägger i verksamheten (Petersson 2003:254ff).

Faran som arkeologer och forskare ser i en återskapning av en plats/föremål, är den att det ger ett så omedelbart intryck att det framstår som sant. Detta är en källa till mycket oro, då det kan ge outplånliga bilder av det förflutna, vilket kan representera något som ej är belagd kunskap. Återskapande är alltså en svår balansgång, där man strävar efter att presentera en så trovärdig bild som möjligt, utan att man på ett uppenbart sätt väver in samtidens värderingar. Frågan är om man kan återskapa det förflutna utan nutidens värderingar och normer. Det återskapade bilden bör ej hamna för långt ifrån forskarnas aktuella syn på det förflutna för att riskera att återskapandet ej blir taget på allvar. Rekonstruktion verkar således befinna sig mellan forskning och förmedling, där man i det förstnämnda utför det i experimentellt syfte, och i det senare i en pedagogisk och levandegörande anda, där uppblandandet av populärvetenskap och identitetsfantasier, samt fysiska eller betraktande handlingar förväntas resultera i en upplevelse, känsla. Rekonstruktion befinner sig således mellan teori och praktik, och för att kunna ge kunskap måste det först förberedas teoretiskt, för att omsättas i praktiken för att teorierna skall kunna provas (Petersson 2003: 208,123, 254f; Strassburg 2004:49).

6. 7 Kulturarvets och kulturturismens problematik

För att ett optimalt utnyttjande av kulturarvet ska uppnås måste det finnas en samverkan mellan olika sektorer, framförallt turismnäringen och kulturarvssektorn. Problemen återfinns ibland annat i organisationsstrukturer och utbildningskrav. Turismnäringen rekryterar folk från högskolornas turismutbildningar, och kulturarvssektorn från universitetens humanistiska institutioner. Redan här leder detta till att samarbetsproblem och fackliga svårigheter uppstår. Under 1980-talet började dock Riksantikvarieämbetet närma sig kulturarvsturism, efter att under en lång tid ha sett turism som en sektor ej rörande kulturarvet (Holm & Ingvarsson 2005:31).

Förklaringen till att det ej har förekommit fler gränsöverskridande samarbeten finns också i den kulturpolitiska utvecklingen under 1970-talet. Ihopsamlandet av olika kulturyttringar i ett gemensamt politiskt område resulterade i åtta målsättningar, varav en står för att inom kulturområdet motverka ”kommersialismens negativa verkningar”. Utformningen av målsättningen kom länge att påverka områdets sätt att uttrycka sig och valet av samarbetspartners. Detta resulterade i samarbetssvårigheter med andra sektorer, så som turism- och besöksnäringen. Detta mål finns kvar, dock i något modifierad form efter 1996. Begreppets formulering har inte i sig självt ändrats, utan det hur kulturarvssektorn tolkar begreppet kommersialism. ”Kommersiell kulturverksamhet” betyder idag det massmediala utbud som ökat i landet. Den vinstinriktade delen är inte negativ i sig, men som tidigare nämnts, kan det få negativa följder (Holm & Ingvarsson 2005:30; Statens kulturråd 1991:10).

Även målet ” bevara och levandegöra äldre tiders historia” har modifierats till ”bevara och vårda kulturarvet”. Formuleringen uttrycker en önskan till att använda kulturarvet som en resurs för olika ändamål i samtiden. Levandegörandet av kulturminnen och historiska platser har utökats till ett turistiskt nyttjande (Holm & Ingvarsson 2005:30; Statens kulturråd 1991:10).

Historia och kulturarv produceras genom en rad medier, vilka utövar en stor dragningskraft på oss, men inte alltid presenteras på ett sätt som stämmer överrens med vetenskaplig historieskrivning. Detta område har något av en särprägel som vetenskap, då det inte är så många andra ämnen som behöver tillfredsställa publiken med spännande innehåll och tilltalande form. Ofta uppstår här en konflikt mellan de akademiska historieskrivarna, vilka kan ha svårt att nå ut till allmänheten med resultat, och andra historieproducenter som kan väcka intresse på olika tilltalande sätt (Magnusson 2002:163).

Kultursektorn och turismnäringen har, mot denna bakgrund, en ömsesidig negativ uppfattning om varandra. Enligt kultursektorn har turismnäringen hållit en enkelriktad syn på vad turism är för något. De har även missuppfattat betydelsen av kultur och kulturarv, då de inte förknippar den med lönsamhet. I de fall då man talar om lönsamhet i ett kulturarv, framhävs istället kommersialismens risker, där arvet i samarbete med turism riskerar att bli förstört. Kritiken och oron kan visserligen vara berättigad i vissa fall, då ”makten” över tolkningen av kulturarvet helt försvinner från de sakkunniga inom området. Kulturarvet kan då hamna i

bakgrunden och kringaktiviteter tar i överhand, vilket förstör arvets trovärdighet, äkthet och betydelse (Holm & Ingvarsson 2005:31f).

Dessa argument återfinns ofta hos professionella aktörer som arkeologer och byggnadsvårdare inom miljövården. För dessa är bevarandet av kulturarvet ett självändamål, med eller utan publik. Deras skepsis kan stödjas mot att otaliga arkeologiska monument och historiska byggnader utsätts för en stor publiktillströmning, exempel på detta är Akropolistempel och Stonehenge, varav det första har fått införa publikbegränsning och den senare helt fått införa besöksförbud. Kulturarvet är i fysisk mening mycket bräckligt och ömtåligt, och kan genom det ökande tryck som turism innebär, slitas ned och rentutav förstöras. Man ska dock ha i tanke att massstursim är ett relativt begränsat fenomen, då besöksantal kan styras och kontrolleras. Många gånger når det genomsnittliga besöksantalet sällan upp till den (Aronsson 2003:13). Frågan är om man kan se kulturturism som en risk eller möjlighet?

6.8 Kulturarvturism, en risk eller möjlighet?

Kulturarvturism är en av många stressfaktorer som påverkar fysiska kulturarv och kulturmiljöer. Detta kan i större kvantiteter leda till en ökning av de naturliga förslitningsprocesserna, men också uppmuntra till utveckling och modifiering av platser, vilket kan påverka dem drastiskt (McKercher & du Cros 2002:65).

All kulturturism och dess ökning leder till konsekvenser när denna sektor allt mer involverar sig i kulturarvet med helt nya och kommersiella utgångspunkter. Enligt Elisabeth Nicklasson och Helene Gustavsson har hotbilden drastiskt förstärkt och kommit att åskådliggöra faktorer som exploatering och avkall på autenticitet. Huruvida dessa konsekvenser skall anses negativa eller ej, beror självklart på vilket perspektiv man ser det ifrån (Nicklasson & Gustavsson 2006: 41).

Alan Clarke ser stora problem i de ekonomiska förhållningssätt som kulturarv utsätts för. Motivationen bakom ett bevarande program borde ej vara den kommersiella förtjänst som en kulturell plats eller egendom ger genom turism. Motivationen bör i stället ligga i den sociala fördel som en plats kan erbjuda människor, dess historiska signifikans och de estetiska värden som kan stärka identiteter i ett samhälle, region eller land. Man ska ej heller ignorera ekonomiska fördelar, dessa ska dock ej vara kulturarvets primära mål (Clarke 2002:4).

McKercher och du Cros är av en annan mening, och hävdar att kulturarvsturism är en form av turism, ej en form av kulturarvsändamål. Inom turistsektorn måste all satsning i första hand bygga på starka kommersiella ändamål och kulturmiljövård kommer därmed i andra hand (McKercher & du Cros 2002:25). Utifrån dessa perspektiv kan man kasta ljus på de samarbetssvårigheter som ofta uppstår emellan staten och vinstdrivande företag. Företag måste skapa en ekonomisk hållbar situation, och staten måste kunna framföra kulturarvet med ett hållbart koncept, med autenticitet och bevarande som det huvudsakliga syftet (Nicklasson & Gustavsson 2006:42f).

7. Slutsatser och sammanfattning

Att befolkningens ointresse för det förflutna skulle utgöra ett för dialog mellan kulturarvsfältet och allmänheten, har jag personligen svårt att tro. Säkerligen ligger delar av problemet i kulturarvsförvaltningens arbetssätt, där misstro mot befolkningens kunskaper, och viljan och önskan att delta i skapandet av ett gemensamt kulturarv, tycks utgöra den största mottagningen för en fungerande dialog och samarbete mellan kulturarvssektorn och den breda allmänheten. Den kunskap som förmedlas, sägs vara tillrättalagd och ”färdigförpackad” för konsumenterna att tillskansa sig. De ansvariga kulturarvskommunikatörerna använder sig av förmedlingsmetoden ”budskap till mottagare”, vilket många på senare tid har reagerat på. Man menar att allmänheten själv vill vara med och påverka, samt lyfta fram vårt arv.

Jag anser att det självklart ska finnas en öppen dialog, men samtidigt bör man förstå de problem detta kan innebära. Då många skall samarbeta, från vitt olika håll, kan säkerligen slitningar uppstå mellan ”de som vet bäst” och vanliga ”lekmän”. Jag anser att denna enkelriktade kommunikations debatt ibland tar för stora proportioner. Ingen har ställt sig frågande om allmänheten inte finner det bekvämt att bara ta emot och uppleva, och ej behöva engagera sig mer än nödvändigt?

Samarbetsformer för kulturarvsturism har länge påverkats av kultursektorns syn på sig själva och sitt uppdrag. Turismnäringen har, under mycket lång tid, fått motstå kritiska synpunkter från olika håll för sitt kommersiella syfte och tillvägagångssätt att sälja kulturarvet som en prissatt produkt på en upplevelsemarknad. De har också kritiserats för att ignorera värdet, samt att ovilja att värna om kulturarvet. Den största problematiken idag utgörs av sektorernas ömsesidigt negativa och oförstående bild av varandra. Visserligen är acceptansen jämt emot varandra större, men det förekommer fortfarande en diskussion kring kulturinstitutionernas roll i kulturhistoriska projekt. Genom att finna en individuell form för dessa projekt, kan båda fälten gynnas av ett samarbete, där man utgår från kulturarvet och dess förutsättningar.

Det är av största vikt för turismnäringen (och självklart för kulturarvssektorn) att vårt gemensamma arv vårdas och bevaras. Genom omsorgsfullt omhändertagande kan man bromsa nedslitningsprocessen hos monumentala och ömtåliga kulturarv, vilket är till nytta för såväl kulturarvssektorn, som för den kommersiella delen av turism. Genom den senares inkomstkälla kan man också finna resurser för bevaring och beskydd. På detta sätt kan fälten ses beroende av varandra.

Uppdiktade element i historieberättandet är på håll idag mer acceptabelt. Från vissa håll inom kulturarvsfältet anses det dock att kommersiella platser och företeelser kan tappa sin "själ", det vill säga att man förlorar det huvudsakliga syftet och fokus på vad som är viktigt och relevant. Tvivel har också riktats mot rekonstruktioner, där arkeologer och forskare anser att fullskaliga rekonstruktioner kan ge besökare felaktiga och outplånliga bilder av det förflutna, detta på grund av att återskapande inte alltid representerar vetenskapligt belagd kunskap och fakta. Bodil Petersson menar dock att historiker och arkeologer ej har tillräckligt med tilltro till publiken, och att man till viss del bör förlita sig på människors förmåga att inte godtroget acceptera allt som presenteras (Pettersson 2003:254).

Eftersom statens kulturpolitiska målsättning i mångt och mycket styr hur kulturmiljövården skall utformas, och att man dessutom, på senare tid genom Riksantikvarieämbetet, driver många kulturturismsatsningar, blir det ett kärnproblem inom kulturarvsturism hur man ska marknadsföra sig själv, samtidigt som man ska motverka kommersialismens negativa verkningar (Bohman 1997:10).

Hur man än resonerar får all kulturarvsturism konsekvenser, vilket kan leda till olika effekter, och när denna sektor, under de senaste decennierna, börjat arbeta utifrån kulturarvet på ett helt nytt sätt och utifrån kommersiella utgångspunkter, har hotbilden förstärkts dramatiskt och kommit att uppmärksamma områden om exploatering och brist på autenticitet.

För att få samarbetet mellan turismnäring och kulturarvsområdet att bli bättre och kunna dra nytta av varandras kunskaper, krävs en ökad förståelse för varandras mål och värderingar. Redan på universitetsnivå kan samarbete över gränserna bidra till ökad förståelse områdena emellan. Om de olika fälten ej skapar eller erkänner förståelse för varandra, kommer resultatet bli en ökad intolerans och säkerligen leda till allvarligare konflikter än vad vi ser idag. Personligen anser jag att det är i samband med kulturpolitikens förhållningssätt som en förändring måste äga rum, och även ett erkännande av kommersiella kulturarvsverksamheter som en viktig ekonomisk och kunskapsmässig resurs.

Turism – och kulturarvssektorn vill i slutändan samma sak, att kulturarvet bevaras och komma till människors kännedom. En positiv följd av ett samarbete, kan vara ett ökat långsiktigt tänkande kring att använda kulturarvet som en resurs, vilket gynnar både turismnäring och kulturarvssektorn.

Referenslista

- Andersson Cederholm, E. 1999. *Det extra ordinäras lockelse. Luffarturistens bilder och upplevelser*. Arkiv Förlag. Bjärnum.
- Aronsson, K-Å. 2003. *Kulturturism- en trend i tiden? I : I kulturarvets fotspår – nya möjligheter för svensk turism*.(ed) Aronsson, P. & Larsson, E. ETOUR. Östersund.
- Bohman, S. 1997. Vad är museivetenskap, och vad är kulturarv. I: Bohman, S. Palmkvist, L. (red) *Museer och kulturarv – En museivetenskaplig antologi*. Carlssons, Bjärnum.
- Bugge, P. 2003. Rethinking Heritage- Cultures and Politics in Europe. I: Peckham, R.(ed), *A European Cultural Heritage? Refelctions On a concept and a programme*. MPG Books, Great Britain.
- Gustafsson, A. & Karlsson, H. 2004. *Kulturarv som samhällsdialog? En betraktelse av kulturarvsförmedling*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Grundberg, J. 2003. *Kulturturism- risk eller möjlighet. I: I kulturarvets fotspår – nya möjligheter för svensk turism?*(ed) Aronsson, K-Å & Frimodig,C. ETOUR, Östersund.
- Grundberg, J. 2002. *Kulturarv, turism och regional utveckling*. ETOUR, Rapportserien 2002:9. Östersund.
- Hewinson, R. 1987. *The Heritage Industri – Britain in a climate of decline*. Methuen, London.
- Holtorf, C. 2006. Should heritage management be democratized? The Denkmalpflegediskussion in Germany. I: *Demokratiskt kulturarv?: nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker*. Linköpings universitet, Linköping.
- Jacobsen, P-O. 2002. Konsten att lära och viljan att uppleva. Historiebruk och upplevelsepedagogik vid Foteviken, Medeltidsveckan och Jamtli. I: *Historiemedvetenhet*. (ed) Aronsson, P. & Larsson, E. Växjö Universitet. Växjö.
- Li, Y. 2003. Heritage Tourism. The contradictions between conservation and change. *Tourism and Hospitality Research*. Vol 4, Nr 3.
- Magnusson, Å. 2002. Konsten att lära och viljan att uppleva. Historiebruk och upplevelsepedagogik vid Foteviken, Medeltidsveckan och Jamtli. I: *Identiteter och konflikter i upplevelsehistoria*. (ed) Aronsson,P. & Larsson, E. Växjö Universitet, Växjö.
- McKercher, B. & du Cros, H. 2002. *Cultural Tourism – The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Haworth Hospitality Press, New York.
- Meethan,K. 2001. *Tourism in global Society – place, culture, cunsumption*. Palgrave, Basingstoke.

Peckham, R, S. 2003. Rethinking Heritage: Cultures and Politics in Europe. I: Peckham,R. (ed), *Introduction: The politics of Heritage And Public Culture*. MPG Books, Great Britain.

Petersson,B. 2003. *Föreställningar om det förflutna – Arkeologi och rekonstruktion*. Nordic Academic, Lund.

Riksantikvarieämbetet 2002:a. *Kulturarvet, Utvecklingsområde för svenska turism. Nuläge och åtgärdsprogram*. Blomberg & Jansson, Stockholm.

Rümmelein, C, C.1994. *Kultur som en resurs för svensk turism. – Problem och möjligheter för produktmöjligheter och marknadsföring av kulturturism i Sverige*. Högskolan i Karlstad, Karlstad.

Strassburg, J. 2004. *Raka rör - Kulturarv utan omvägar*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Statens Kulturråd 1991. *Kulturpolitik i praktiken. Statliga kulturinsatser 1991-1992. En översikt*. Lund

Timothy, D, J & Boyd, S, W. 2003. *Heritage Tourism*. Essex. Pearson Educational Limited.

Urry,J. 2002. *The Tourist Gaze (Second Edition)*.Cromwell Press Limited, Wiltshire.

Weissglas, G., Paju, M., Westin, L., Danell, T. 2002. *Kulturarvet som resurs för regional utveckling – En kunskapsöversikt*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2002:1. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Uppsatser

Andersson,C. & Feinhals, K. 2007. *Kulturarvsturism- för vem och i vilket syfte? En studie kring kulturarv som besöksföremål*. Magisteruppsats. Institutionen för Service Management. Lunds Universitet.

Ask, C. 2005. *Kulturarv som miljö och som turism*. Magisteruppsats. Institutionen för Arkeologi. Göteborgs Universitet. Göteborg.

Holm, K. & Ingvarsson, A. 2005. *Turistiskt utövande – En studie om autentiska kulturarvs fiktiva kontexter i Skara och Skottland*. Magisteruppsats. Kultur, samhäll och mediagestaltning. Linköpings Universitet. Norrköping.

Nicklasson, E & Gustavsson, H. 2006. *Kulurarv, turism och samhälle. En studie om kulturturismens relation till aktuella samhällsförändringar och hur de gestaltar sig på tre kulturhistoriska besöksmål i Sverige*. Magisteruppsats. Institutionen för Arkeologi. Göteborgs Universitet, Göteborg.

Elektroniska källor

Kulturarv i tiden – angelägenhet, tillgänglighet, användbart! Vision och strategi 2004-2006.

<http://starnet.se/raa/omoss/pdf/kulturarvitiden.pdf>
[25/11 07]

Agenda kulturarvs hemsida:

http://ux-ra-kmsap2.raa.se/opencms/export/agendakulturarv/sidor/om_projektet/om_projektet.html
[30/11 07]

UNESCO, 1972. *Convention Concerning Protection of the World Cultural and Natural Heritage.*

<http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>
[30/11 07]

Högberg, A. 2003. *Människors platser. Integration och kulturarvsbruk i fokus. I: Inspirationsskrift Nr.3, 2003.*

Agenda kulturarvs hemsida:

http://ux-ra-kmsap2.raa.se/opencms/export/agendakulturarv//dokument/Inspirationsskrift_nr_3.pdf
[1/12 07]

Clarke, A. 2002. *The Cultural Dynamic.*

<http://www.nottingham.ac.uk/ttri/pdf./conference/alan%20clarke.pdf>
[1/12 07]

”Turism” Nationalencyklopedin online:

http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=333197&i_word=turism
[17/12 07]

Muntligt

Erika Andersson Cederholm. *Den äkta upplevelsen – Vad är det?* Seminarium: Arkeologi som äventyr. Kulturen, Lund.
[5/10 07]

Bilder

Samtliga tagna av författaren.

Fotevikens Vikingareservat, Höllviken 2007.

Medeltidsvandring, Söderköping 2007.